

Mirka Marjakangas

ÄÄNET KUULLUKSI -

DOKUMENTAARISUUS YHTEISÖN TYÖVÄLINEENÄ

Opinnäytetyö

CENTRIA AMMATTIKORKEAKOULU

Esittävä taide

Toukokuu 2015

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Yksikkö Kokkola-Pietarsaari	Aika Toukokuu 2015	Tekijä/tekijät Mirka Marjakangas
Koulutusohjelma Esittävä taide		
Työn nimi Äänet kuulluksi – Dokumentaarisuus yhteisön työvälineenä		
Työn ohjaaja Raisa Ekoluoma	Sivumäärä 34	
Työelämäohjaaja		
<p>Tässä opinnäytetyössä tekijä tutkii dokumentaarisuutta yhteisön työvälineenä. Tutkimus oli laadullinen tutkimus, jonka tutkimusotteena käytettiin autoetnografiaa. Opinnäytetyön tavoitteena on laajentaa teatteri-ilmaisun ohjaajan ammattikenttää ja luoda sovellettavia työvälineitä. Tutkimuskysymyksenä oli, kuinka dokumentaarisuutta voidaan hyödyntää yhteisön kanssa työskennellessä. Dokumentaarisuudella tekijä tarkoittaa aineistoa, joka on ensikäden aineistoa ja kertoo tositapahtumista. Dokumentaarisuudella tarkoitetaan myös työskentelymenetelmiä, joilla pyritään keräämään aineistoa, esimerkiksi haastattelut.</p> <p>Aineiston analyysinä käytettiin teema-analyysiä. Tekijä keräsi aineistoa haastatteluilla, video ja -äänimateriaalilla sekä työpäiväkirjalla. Janne Junttilan Dokumenttiteatterin Uusi aalto – kirja toimi pääasiallisena lähdeaineistona tietoperustassa.</p> <p>Tekijä toimi neljän päivän ajan intensiivityöpajan vetäjänä Villa Elbassa, Lasselan rakennuksessa. Lassela on sosiaalisen nuorisotyön tila sekä Kokkolan kaupungin Pajakoulun opetustila. Työpajaan osallistuneet olivat opiskelijoita, jotka suorittivat harjoittelua Villa Elban Lasselassa. Opiskelijat olivat media-assistentti opiskelijoita sekä nuorisohjaaja opiskelijoita.</p> <p>Työpajan tavoitteena oli antaa osallistujille uusia työkaluja omalle alalleen tai uusia näkökulmia dokumentaarisen aineiston käytöstä ja keräämisestä. Työpajan lähtökohtana olivat osallistujien tarinat ja kokemukset omasta elämästä. Työpajassa tutustuttiin draamallisiin harjoitteisiin sekä dokumentaarisen materiaalin käyttöön eri näkökulmista. Työpajassa tutkittiin ja keskusteltiin omista kokemuksista, dokumentaarisen materiaalin muuttumisesta sekä dokumenttien ja median totuudenmukaisuudesta. Opinnäytetyössä tekijä nostaa esille työpajasta nousseita teemoja, esimerkiksi medianlukutaidot ja totuudenmukaisuus. Teemoja on mahdollista hyödyntää tulevaisuudessa työskennellessä yhteisöjen tai ryhmien kanssa.</p> <p>Tekijä editoi työpajasta ja työpajan ulkopuolelta kerätyistä materiaaleista ääniteoksen nimeltä <i>Perustuu tosi ääniin</i>. Ääniteoksen perustana oli dokumentaarista työpajasta esille noussut teema äänen tärkeydestä puhuttaessa autenttisesta materiaalista.</p>		
Asiasanat Dokumenttiteatteri, dokumentaarisuus, yhteisö, ääniteos, haastattelu		

ABSTRACT

Unit Kokkola-Pietarsaari	Date May 2015	Author/s Mirka Marjakangas
Degree programme Performing arts		
Name of thesis Voices heard – Documentary as a community’s tool		
Instructor Raisa Ekoluoma		Pages 34
Supervisor <p>In this thesis, the author studied documentary as a tool for communities. The study is a qualitative study and the research method was autoethnographic. The thesis’s aims are to expand drama instructor’s field of work and to create applicable working methods. The research question was, how documentary can be used when working with a community. When talking about documentary, the author means first-hand material which is based on true stories. Documentary also means working methods which are used to gather material, for example interviews.</p> <p>Theme-analysis was used as the analysis method. The material was gathered by interviews, video- and sound material and a work diary. The book ‘Dokumentiteatterin Uusi Aalto’ by Janne Junttila was the main source literature.</p> <p>The author worked as a leader of an intensive workshop for four days at Villa Elba, in a building called Lassela. Lassela is used as a space for social youth work and as a workshop school for the city of Kokkola. The participators of the workshop were students who were completing their practice. The students were media assistant students and youth worker students.</p> <p>The goals of the workshop were to give the participators new tools for their own work area or new aspects of using and gathering documentary material. The workshop was based on the participators stories and experiences from their own life. In the workshop, participators familiarized themselves with dramatic exercises and to use documentary material from different aspects. The participants’ own experiences, the changes of documentary material and documentaries’ and media’s truthfulness were studied and discussed. In the thesis the author discusses themes which surfaced during the workshop, for example media literacy and truthfulness. The themes can be used when working with communities and groups in the future.</p> <p>The author edited a sound piece from the materials of the workshop and outside the workshop, which is called <i>Based on real sounds</i>. The basis of the sound piece was a theme, which surfaced from the documentary workshop, the importance of sound when talking about the authenticity of the material.</p>		
Key words Documentary theatre, documentary, community, themes, sound piece, interview		

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TIETOPERUSTA	3
2.1 Mikä dokumenttiteatteri?	3
2.2 Dokumenttiteatterin historia	4
2.2.1 Erwin Piscator	4
2.2.2 Peter Cheeseman	6
2.3 Dokumenttiteatterin nykysuuntaukset	7
2.3.1 Sanasanainen dokumenttiteatteri	7
2.3.2 Taiteellinen dokumenttiteatteri	9
2.3.3 Journalistinen dokumenttiteatteri	11
2.4 Tekijöiden ajatuksia	12
3 DOKUMENTAARINEN TYÖPAJA	14
3.1 Työpajan perusta	15
3.2 Tavoitteellista toimintaa	17
3.3 Virheet ja onnistumiset	20
3.4 Teemat esiin	21
3.4 Teemoista tulkinnaksi	24
3.5 Ääniteos	26
4 POHDINTA	29
4.1 Dokumentaarisuus yhteisön työvälineenä	29
4.2 Dokumentaarisuus teatteri-ilmaisun ohjaajan työvälineenä	31

LÄHTEET

LIITTEET

1 JOHDANTO

Opinnäytetyössäni käsittelen dokumentaarisuutta yhteisön työvälineenä ja osana teatteri-ilmaisun ohjaajan ammattikenttää. Aluksi avaan mitä dokumenttiteatteri tarkoittaa. Mielestäni dokumenttiteatteri tarjoaa työvälineitä monille aloille, esimerkiksi media-alalle. Mielestäni se tarjoaa ajatuksia ja arvoja, kuten ihmisten tarinoiden kunnioittamisen ja arvokkaana näkemisen. Mielestäni niitä voi käyttää alalla kuin alalla. Tuon niitä esille kappaleessa 2.4 Tekijöiden ajatuksia.

Seuraavaksi kerron dokumenttiteatterin historiasta tiivistettynä. Olen jättänyt useita dokumenttiteatterin tekijöitä pois ja olen valinnut dokumentaariseen työpajaani vaikuttaneita tekijöitä. Olen soveltanut ja yhdistellyt dokumenttiteatterin tarjoamia välineitä teatteri-ilmaisun ohjaajan koulutuksestani saamiini työskentelymenetelmiin. Huomasin, että dokumenttiteatterissa on paljon samankaltaisuuksia kuin yhteisöteatterissa. Olen nostanut niitä esille. Dokumenttiteatteri tarjoaa mielestäni teatteri-ilmaisun ohjaajille mahdollisuuden laajentaa työkenttää. Se tarjoaa teatteri-ilmaisun ohjaajalle uudenlaisen tavan lähteä luomaan esitystä tai työpajaa.

Opinnäytetyöni käytännön osioni oli dokumentaarinen työpaja Villa Elban Lasselassa. Lassela on muun muassa sosiaalisen nuorityön tila. Työpajaan osallistuneet opiskelijat olivat media-assistentti opiskelijoita sekä nuoriso- ja vapaa-ajan ohjaaja opiskelijoita. Työpaja oli kestoaltaan 1,5 tuntia, ja se pidettiin neljänä päivänä peräkkäin. Työpajan tavoitteena oli antaa osallistujille uusia työvälineitä ja ajatuksia dokumentaarisen materiaalin keräämisestä ja käyttämisestä. Dokumentaarinen työpaja pohjautui osin dokumenttiteatteriin ja yhteisöteatteriin, mutta suurin osa työpajasta lähti liikkeelle ajatuksesta antaa osallistujille paikka ja aika kertoa itsestään. Ohjaajana tehtäväni oli kuunnella ja elää osallistujien kanssa hetkessä. Työpajassa vallitsi kokeileva ja tutkiva ilmapiiri. Tutkijana osallistuin muiden osallistujien kanssa tutkimaan ja oppimaan uusia työkaluja.

Dokumentaarisen työpajan tärkein työskentelymenetelmä oli haastattelu. Haastattelut toimivat materiaalinkeruumenetelmänä sekä tutkimuskohteena. Käytin aineistoa tutkiessa teema-analyysia. Nostan esille teemoja, jotka nousivat esiin dokumentaarisen työpajan aineistosta. Teemoja voidaan käyttää eri tavoin työskenneltäessä yhteisöjen tai ryhmien kanssa. Niitä voidaan käyttää aiheina harjoitteissa tai keskusteluissa. Ohjaajat voivat myös valita teemoista vinkkejä tai ohjenuoria. Teemoja voidaan käyttää myös käsiteltäessä esityksen materiaalia. Nostan teemoja esille luvussa 3.4 Teemat esiin.

Dokumentaarisen työpajan aineistosta nousi yhdeksi teemaksi ääni kokemuksen ja tunteen välittäjänä. Teema toimi ääniteoksen lähtökohtana. Editoin ääniteoksen nimeltä *Perustuu tosi ääniin*. Ääniteoksessa käytin työpajan sekä sen ulkopuolisia äänitallennuksia. Ääniteoksessa nostin esille aiheeksi ihmisyyden. Ääniteos on kuunneltavissa seuraavassa osoitteessa:

<https://www.dropbox.com/s/wk1vqxsdqigh75d/perustuutosi%C3%A4%C3%A4niin2.mp4?dl=0>

2 TIETOPERUSTA

Alaluvuissa käsittelen dokumenttiteatterin historiaa ja sen nykysuuntauksia. Janne Junttilan Dokumenttiteatterin Uusi aalto – kirja toimi pääasiallisena lähdeveoksena tietoperustassa. Junttilan kirja on ainoa suomenkielellä julkaistu teos dokumenttiteatterista. Olen nostanut kirjasta tekijöitä, jotka ovat vaikuttaneet minun käsitykseeni dokumenttiteatterista ja, joilta olen saanut työvälineitä dokumentaariseen työpajaani. Olen nostanut myös esille yhtäläisyyksiä yhteisöteatteriin ja teatteri-ilmaisun ohjaajan koulutukseeni.

2.1 Mikä dokumenttiteatteri?

Junttila (2012,13) tiivistää dokumenttiteatterin teatteriksi, joka perustuu dokumentaatioihin, mutta jonka alalajeja on useita. Junttilan tekemässä pro gradu- tutkielmassa (2010, 2) hän kirjoittaa, että dokumentaarisen teatterin aineistona voidaan käyttää kirjallisia dokumentteja, haastatteluja tai muita tallenteita. Dokumenttiteatterin vahvuus on siinä, että se on perustarinankerrontaa: siis mennään ihmisten pariin, etsitään tarina ja tuodaan se ihmisten kuultavaksi (Junttila 2012, 334).

Syy siihen, miksi päädyin opinnäytetyössäni dokumenttiteatteriin, oli melko samanlainen kuin Junttilalla (2012, 15) itsellään. Dokumenttiteatterissa yhdistyi mielenkiinnonkohteeni kuten, teatteri, videon ja äänen käyttö sekä ihmisten tarinat.

Dokumenttiteatterissa todellisuus on tulkinnan kohteena. Dokumenttiteatteri ei väitä puhuvansa täyttää totta, vaan ryhmän tai ohjaajan tulkinta siirretään katsojan mieleen. Dokumenttiteatterin voima onkin yhteisessä kuvittelussa. (Junttila 2012, 30.) Vaikka aineisto olisi autenttista ja ensikäden materiaalia, se muuttaa esittäessä muotoa. (Junttila 2012, 299.)

Nykypäivänä monet ryhmät käyttävät esityksien teossa dokumentaarisuutta työvälineenä. Junttilan kanssa olen samaa mieltä siitä, että dokumenttiteatteria voidaan soveltaa erilaisissa projekteissa. (2012, 328.) Sovelsin dokumenttiteatteria dokumentaarisessa työpajassani, jossa tutkin dokumentaarisuutta yhteisön työvälineenä.

Olen jaotellut opinnäytetyössäni dokumenttiteatterin historian kolmeen kauteen: Erwin Piscatorin kauteen, Peter Cheesemanin menetelmiin sekä nykysuuntauksiin. Junttila käyttää samanlaista jaottelua. (2012, 99.) Esittelen ryhmiä ja henkilöitä, joiden työskentelytapoja sekä ajatuksia olen soveltanut dokumentaarisessa työpajassa.

2.2 Dokumenttiteatterin historia

Alaluvuissa käsittelen dokumenttiteatterin historiaa ja sen tärkeimpiä tekijöitä, Erwin Piscatoria ja Peter Cheesemania. Piscator toi lavalle liikkuvan kuvan, ja Cheeseman loi haastatteluihin perustuvan teatterin.

2.2.1 Erwin Piscator

Erwin Piscatoria pidetään dokumenttiteatterin isänä. Piscator otti 1920-luvulla liikkuvan kuvan mukaan teatteriesityksiin. Liikkuvaa kuvaa saatettiin käyttää useilla kankailla ja niissä heijastettiin uutisfilmejä, kuvattuja ottoja, valokuvia ja animaatioita. (Junttila 2012, 35–37.) Piscatorisen teatterin tunnusmerkkejä olivat montaasit, historialliset dokumentit, etäännyttäminen, suoraan yleisölle puhuminen sekä yleisön osallistaminen. (Junttila 2010, 24.) Piscatorin ajatus ihanneteatterista oli, että katsoja pystyy vaikuttamaan esityksen kulkuun, esimerkiksi pysäyttämällä esitys ja pyytämällä näyttelijää toistamaan sanotun repliikin. (Junttila 2012, 56.) Lisäksi hän avasi oven ajatukselle, että katsoja on osallistuja, aktiivinen kansalainen. (Junttila 2012, 63–64.) Katsojan osallistaminen tukee myös omaa teatteri-ilmaisun ohjaajan koulutustani. Dokumentaarisen työpajan osallistujien tarinat ja kokemukset veivät toimintaa eteenpäin. Osallistujilla oli koko ajan mahdollisuus vaikuttaa.

Yleisön osallistamista on käyttänyt Augusto Boal Forum-teatterissa. Augusto Boal on kehittänyt Forum -teatterin, jossa yleisöllä on mahdollisuus käsitellä arkielämän kysymyksiä ja ongelmia. Esityksessä katsoja-osallistuja voi vaikuttaa esityksen kulkuun. (Ventola & Renlund 2005, 70.) Tärkeintä ei ole saada oikeita vastauksia, vaan käynnistää katsoja-osallistuja keskustelemaan vaihtoehtoista. (Boal 2002, 259.)

Dokumenttiteatterin juuret ovat poliittisessa teatterissa ja eepissä teatterissa (Junttila 2012, 16). Bertolt Brehtiä pidetään eepisen teatterin isänä. Hän oli Piscatorin kollega, joka kiinnostui Piscatorin luomasta eepisestä draamasta ja kehitti siitä itsellensä oman ilmaisumuodon, eepisen teatterin. (Pätsi 2010, 114.) Junttila on selkeyttänyt eepisen teatterin käsitettä ja dokumenttiteatteria sen rinnalla.

Eepisellä teatterilla tarkoitetaan kertovaa teatteria eli sitä, että näyttämöä käytetään kerronnallisena välineenä yhteiskunnallisten voimien kuvaamiseen. Dokumenttiteatteri on syntynyt eepisen teatterin alalajiksi, ja historiallisten näytelmien jatkumoon. (Junttila 2012, 60.)

Brecht kuvailee kirjassaan, *Kirjoituksia teatterista*, eepisen teatterin alle kuuluvan myös Piscatorin teatterin. Myös Brecht koki dokumenttiteatterin tarjoavan uuden tavan tuoda todellinen maailma teatteriin. (Junttila 2012, 60.) Dokumentaarisen työpajan tavoitteena oli näyttää osallistujille, että ympäröivä maailma tarjoaa tarinoita. Minua ohjaajana kiinnostaa videon ja äänen käyttö teatteriesityksissä. Piscatorin dokumentaariset videot ovat mielestäni suuri harppaus teknologian käytössä teatterissa. Se tekee piscatorin teatterista myös nykyaikaisen.

Piscatorin ohjauksissa saattoi myös esiintyä ”metateatteria”, eli näyttelijät saattoivat kommentoida näytelmää, pukea roolivaatteensa katsojan edessä ja puhua omana itsenään kesken esityksen. (Junttila 2012, 51–52.) Käytin metateatteria kolmantena opiskeluvuoteni, kun ohjasin Pentti Halosen kirjoittaman *Kultakalat*, osana teatteri-ilmaisun ohjaajan koulutusta.

2.2.2 Peter Cheeseman

Toinen suuri vaikuttaja dokumenttiteatterin historiassa on Peter Cheeseman. Hän loi haastatteluihin perustuvan teatterin, koska hän halusi saada ihmisten tarinat kuulluksi. Cheesemanilta poimin dokumentaariseen työpajaani haastattelut ja yksilön tarinan merkityksen. Vielä 2000-luvulla haastatteluihin perustuva teatteri on Isossa-Britanniassa suosiossa. (Junttila 2012, 77.) Seuraava ote kuvaa mielestäni Cheesemanin tapaa käsitellä autenttista haastatteluaineistoa.

”Yksittäisiä sanoja voi lisätä tai lauseita yhdistää siirtymien luomiseksi, ja joskus verbin aikamuotoa pitää muuttaa. Kysymme jatkuvasti: Voiko näin tehdä? Onko tämä sallittua? On erikoinen ilmiö, että jopa uudet ryhmän jäsenet yleensä tietävät vastauksen ennen kuin ovat ehtineet kysymyksen loppuun ja huomaavat hetken, jolloin lähdemateriaaliin sekoittuu mielikuvituksen tuotetta.” (Junttila 2012, 92–93.)

Dokumentaarisessa työpajassa haastattelujen litterointi tuotti samanlaisia kysymyksiä. On tärkeää muistaa, että aineistona ovat oikeiden ihmisten tarinat ja kokemukset. Cheeseman halusi antaa paikallisille ihmisille identiteetin ja saada heidän tarinansa kuulluksi. Identiteetin luomisella Peter tarkoitti, että esittämällä yhteisön ja sen ihmisten tarinoita teatterissa ne muuttuvat arvokkaiksi, joksikin, mitä ylistää (Junttila 2012, 95–96). Hän myös koki tärkeäksi ihmisen historian ja tarinankerronnan. Hänen mielestään vanhat ihmiset eivät enää siirrä tietoa ja kokemuksia nuoremmille polville, kuten he tekivät ennen vanhaan. (Junttila 2012, 95–97.)

Mielestäni Cheesemanin näkemyksessä on paljon samaa kuin Boalilla sekä minun omassa teatteri-ilmaisun ohjaajan identiteetissä. Augusto Boalin sorrettujen teatterissa yksi painopiste on yhteisön voimaantumisessa. (Ventola&Renlund 2005, 65.) Dokumenttiteatteri tarjoaa mielestäni mahdollisuuden palata yhteisöllisyyden käsitteeseen muuttuvassa kulttuurissa.

Cheeseman kritisoi myös mediaa ja sen tapaa vääristää informaatiota. ”Olemme hukanneet historian jäljet, ja saamme tietoa ja kokemuksia menneistä asioista vain vääristyneen peilin kautta.” (Junttila 2012, 97). Mielestäni on tärkeää teatteri-ilmaisun ohjaajana omata vastuu käsitellä ihmisten historiaa ja identiteettiään. Mielestäni olisi tärkeä pystyä luomaan ne uudelleen draaman keinoin. Meillä on nykypäivänä käytössä teknologiaa tallentaa tarinoita ja kokemuksia melkein rajattomasti. Mielestäni sitä täytyisi hyödyntää. Dokumentaarisessa työpajassa toiminnan tallentaminen oli tärkeää informaation, oppimisen ja tutkimuksen kannalta.

2.3 Dokumenttiteatterin nykysuuntaukset

Junttila (2012,103) on jaotellut nykysuuntaukset kolmeen eri kategoriaan. Hän kuitenkin muistuttaa, että nämä kaikki kolme voivat myös olla yhtä aikaa samassa esityksessä. Ensimmäisenä on sanasanainen dokumenttiteatteri. Sanasanaisen dokumenttiteatterin tekijöitä kiinnostaa ihmisen puhe. Olen valinnut Anna Deavere Smithin ja Robin Soansin edustamaan sanasanaista dokumenttiteatteria. Toisena on taiteellinen dokumenttiteatteri, joka painottaa poettista ilmaisua. Lähtökohtina voi olla autenttinen materiaali, mutta tuotos tehdään taiteen nimissä. Taiteellista dokumenttiteatteria olen valinnut edustamaan Steve Cossonin ja Les Watersin. Kolmantena on journalistinen dokumenttiteatteri, jonka pääpaino on tiedossa, ja siinä painottuu journalistinen ote työhön. Journalistista dokumenttiteatteria on tehnyt Suomessa Susanna Kuparinen. Nykysuuntaukset tarjosivat tekniikoita, joita sovelsin dokumentaarisessa työpajassa.

2.3.1 Sanasanainen dokumenttiteatteri

Anna Deavere Smith, sanasanaisen dokumenttiteatterin tekijä, on löytänyt sanasanaisestä dokumenttiteatterista näyttelijän työvälineen. Yksi tärkeä sanasanaisen dokumenttiteatterin painotus on haastatella ihmisiä, joiden sanoma ei muussa yhteiskunnallisessa keskustelussa pääse esille. Sanasanaisen dokumenttiteatterin tekijät pyrkivät sanasta sanaan jäljittele-

mään erilaisia henkilöitä, joita he ovat itse haastatelleet. He tuovat lavalle ihmisten tarinat, mutta myös ihmiset itse, puheessaan ja eleissään. (Junttila 2012, 104–105.) Tässä on vaarana se, että ihmisiä kiinnostaa enemmän se miten puhutaan, kuin se mitä puhutaan. (Junttila 2012, 95.) Dokumentaarisisessa työpajassa teimme haastatteluja, joiden aikana osa osallistujista pyrki tarkkailemaan haastateltavan eleitä ja kehonkieltä. Haastattelutilanteet rekonstruointiin eli luotiin uudelleen. Tarkoituksena ei ollut puhtaasti kopioida toisia, koska mielestäni toisesta henkilöstä ei ole mahdollista tehdä täydellistä kopiota. Tarkoituksena oli tutustua kopioinnin kautta haastattelujen tekemiseen eri näkökulmasta. Tehtävät pohjautuivat Bertolt Brechtin luomaan käsitteeseen ”gestus”.

Gestus voidaan ajatella yksinkertaisesti toiminnaksi tai eleeksi, joka kertoo henkilön yhteiskunnallisesta asemasta. Esimerkiksi köyhä tarttuu rahaan toisella tavalla kuin joku joka tottunut rahan käsittelyyn. Smithin tapauksessa yhteiskunnallinen asema - luokka, uskonto, etnisyys, sukupuoli - ilmenee puheen eleenä. (Junttila 2012, 114.)

Smith nauhoittaa kaikki tekemänsä haastattelut. Sitten hän kuuntelee ja pyrkii jäljittelemään mahdollisimman tarkkaan ihmisten puhetapoja. Kieli on pääsy identiteettiin (Junttila 2012, 115). Olen samaa mieltä Smithin kanssa siitä, että ihmisen puhe on osa identiteettiä. Dokumentaarisen työpajan materiaaleista nousi yhdeksi teemaksi ihmisen äänen merkitys.

Smith on uransa aikana käyttänyt erilaisia kysymyssarjoja, ja tapoja tehdä haastatteluja. Kun tein työpajassa haastatteluja, pyrin elämään haastateltavan kanssa siinä samassa hetkessä. Mielestäni haastateltavan täytyy tuntea, että olen siinä häntä varten ja olen kiinnostunut siitä, mitä hän kertoo. Löytääkseen jotain uutta täytyy tietää, ettei tiedä mitään. (Junttila 2012, 118.)

”En mielestäni ollut hyvä haastattelija ennen kuin ymmärsin ajatella, että tämä on minulle outoa, että en tunne tätä ihmistä yhtään. Se nimittäin tarkoittaa, että olen valmis työstämään asiaa. Tästä voi seurata oivallus, että ymmärrän, että hän on yksilö, jolla on selkeä identiteetti ja että selvästikin hänen kokemusmaailmansa poikkeaa omastani”. (Junttila 2012, 118.)

Smith nostaa esille tärkeän ajatuksen aidoista kohtaamisista. Mielestäni nykypäivänä ihmisten väliset vuorovaikutusmuodot ovat muuttumassa. Tämänkaltaiset tilanteet, joissa emme määrittele toisia ihmisiä itsemme kautta, ovat nykypäivänä tärkeitä. Haastatteluja tehdessä tulisi ymmärtää, että emme voi tuntea toista ihmistä.

”Teemme työtä, koska haluamme herättää kysymyksiä ja antaa asioille merkityksiä. Meillä on suuri mahdollisuus, juuri nyt, tehdä julkisessa tilassa jotain mitä media ei tee. Sillä median on tehtävä myönnytyksensä massoille, niin, että jopa uutisista on tullut viihdettä.” (Junttila 2012, 131.)

Työpajassa nostin myös esille median ja siihen liittyvän kriittisyyden. Mielestäni teatterin on otettava median vanha rooli tiedonvälittäjänä, koska media ei siihen enää pysty. Dokumentaarisisessa työpajassa halusin kuulla osallistujien mielipiteen mediasta sekä herättää osallistujat pohtimaan totuudellisuuden käsitettä. Mediakriittisyys nousi työpajan aineistosta yhdeksi teemaksi.

Robin Soans on myös yksi sanasanaisen dokumenttiteatterin tekijä, joka haluaa tehdä dokumenttiteatteria, jotta voi antaa ihmisten äänen tulla kuulluksi. Hänen mielestään nykyinen media ei ole enää luotettava. (Junttila 2012, 157–160.) Sanasanaisen dokumenttiteatterin tekijöillä on erilaiset lähtökohdat kuin lehdistön ja median ammattilaisilla. Soans kertoo, että hän ei koskaan tiedä mitä tulee löytämään. Toimittajat taas tietävät, mitä tulevat löytämään. (Junttila 2012, 156.) Yritin dokumentaarisisessa työpajassa pitää ohjenuorana itselläni etten lähde tekemään työpajaa, jossa ihmiset antavat minulle sen minkä haluan. Alun perin työpajan tavoitteena oli antaa ääni ja omistajuus osallistujille.

Kun loimme uudelleen haastattelutilanteita, emme käyttäneet lehtiötä tai nauhuria. Haastattelut tehtiin ainoastaan kuuntelemalla ja muistamalla. Samanlaista haastattelutekniikkaa käyttää The Civilians, taiteellisen dokumenttiteatterin ryhmä. (Junttila 2012, 277.)

2.3.2 Taiteellinen dokumenttiteatteri

Taiteellisessa dokumenttiteatterissa paino on enemmän tulkinnassa. Dokumentaarista materiaalia voidaan käyttää, mutta lopputulos on tekijöiden taiteellisen näkökulman tulosta. Taiteellisessa dokumenttiteatterissa voidaan tuoda ilmi abstrakteja elementtejä. (Junttila 2012, 21.) Sonja Myllymäen (2012) teatteri-ilmaisun ohjaaja opintoihinsa tekemään opinäytetyöhön kuului esitys, jota varten hän haastatteli esiintyjiä aiheesta pelko. Hän käytti kuvattuja haastatteluja osana esitystä. Pelko sai fyysisen muodon esiintyjien fysiikassa.

Esitys painottui visuaalisuuteen ja fyysisyyteen. (Myllymäki 2012, 13–14.) Tässä luvussa nostan esille Steve Cossonin ja Les Watersin.

The Civilians -ryhmän ohjaaja on Steve Cosson. Cosson on oppinut dokumentaarisia työkentelymenetelmiä Les Watersilta. *The Civilians* -ryhmä on sekoitus tutkivaa teatteria, dokumentaarista otetta ja kabaree-tyyliä. (Junttila 2012, 277.) Ryhmä ottaa kantaa yhteiskunnallisiin asioihin esityksillään ja haastattelee ihmisiä heidän kokemuksistaan. (Junttila 2012, 279–280.) Cossonilta otin työpajaan tutkivan otteen draaman keinoin. Draamallisessa maailmassa voidaan tutkia asioita eri näkökulmista. Vaikka Cosson määrittelee heidät tutkivaksi teatteriksi, ei hän koe heidän edustavan journalismia vaan draamallisuutta.

Erotus, jonka teen dokumenttiteatterin ja meidän tutkivan teatterimme välille, on se, että dokumenttiteatteria kiinnostaa ensisijaisesti tiedonvälittäminen. Meidänkin tapamme voi kyllä välittää tietoa, mutta ensisijaisesti pyrimme esittämään draamallisen kysymyksen. (Junttila 2012, 289–290.)

Cosson kertoo kysyvänsä opiskelijoilta, miksi he haluavat ohjata näytelmiä, kun he eivät tiedä mitä omalla paikkakunnalla tapahtuu. (Junttila 2012, 297.) Työpajan yksilöhaastattelussa käyttämäni kysymykset liittyivät esimerkiksi osallistujien mielipiteisiin Kokkolan kaupungista. Kysymysten avulla pyrin kuljettamaan osallistujaa katsomaan lähelle, omaan elämäänsä ja ympäristöönsä.

Cosson kertoo käyttävänsä Watersin oppeja kun hän kouluttaa näyttelijöitään tekemään haastatteluja. Poimin opeista dokumentaariseen työpajaan haastattelujen tavoitteeksi havainnoida tilanteita, joissa haastateltava puhuu ohi ”käsikirjoituksen”. Watersin ajatukseen liittyy dialogisuus, eli emme määrittele toista ihmistä etukäteen, emmekä oletta tuntevamme etukäteen toisen ajatuksia. (Junttila 2012, 285.)

Työpajan aineistosta nousi yhdeksi teemaksi ihmisten muistikuvien muodostuminen. Les Waters kertoo olevansa kiinnostunut näkemään haastattelijan tekemiä muistikuvia. Olen hänen kanssa samaa mieltä siitä, että useamman haastattelijan tekemät haastattelut tuottivat useamman eri version haastatellusta. Mielestäni ihmisten tapoja muodostaa muistikuvia voidaan käyttää työkaluna kun syvennyttään yhteisöjen tarinoihin ja muistoihin.

2.3.3 Journalistinen dokumenttiteatteri

Journalistisessa dokumenttiteatterissa painottuu journalistinen ote työhön. Journalistinen teatteri pyrkii kuitenkin nousemaan tapahtuma- ja uutiskohtaisen tiedon yläpuolelle ja hahmottamaan esityksissään syy-seuraussuhteita, yhteiskunnallisia rakenteita ja kehityskulkuja (Junttila 2012, 183). Valitsin Susanna Kuparisen edustamaan journalistista dokumenttiteatteria koska hän on suomalainen journalistisen dokumenttiteatterin tekijä 2000-luvulla.

Syy siihen miksi kallistuin dokumenttiteatterin puoleen, oli melko samanlainen kuin Susanna Kuparisella. Näytelmätekstit eivät tarjonneet minulle mitään mihin tarttua ja teemat tuntuivat kaukaisilta. Taisto klassikonäytelmien kanssa on kahdensuuntainen: tekijät yrittävät luoda esitykseen yhtymäkohtia nykypäivään ja arkeen ja katsojat saavat pinnistellen sitten etsiä niitä (Junttila 2012, 249). Olen kokenut saman tilanteen sekä ohjaajana ja katsojana. Kuparisen mielestä teatteri antaa mahdollisuuden näyttää asioita paremmin kuin yksi lehtijuttu. (Junttila 2012, 250.) Junttilan mielestä teatteri on varsin hidas media, mutta teatterissa pystytään käsittelemään aiheita syvällisemmin ja voidaan käsitellä aiheita, joita on vaikea kuvailla sanoin. (2012, 183–184.)

Kuparisen dokumentaarinen aineisto on kaupungin valtuustojen tai eduskunnan pöytäkirjoja, joissa ilmenee ihmisten puheenvuorot ja keskustelut sen ajan poliittisista aiheista. (Junttila 2012, 235–236.) Kuparisen teatterin voima tulee sanasta sanaan toistetusta pöytäkirjoista. Autenttiseen puheeseen ja materiaaliin pohjautuva esitys tuottaa tekijöissä ja katsojissa kauhua siksi, että ei ole mitään minkä taakse piiloutua (Kuparinen 2010, 196). Kuparinen käyttää myös videomateriaalia, jossa henkilöhahmot saattavat olla milloin missäkin. Kuparinen sekoittaa faktan sekaan fiktiota. Junttila kritisoikin Kuparisen esitysten luotettavuutta. Dokumenttiteatteriin kuuluu Junttilan (2012, 241) mielestä se, että katsojalle rajataan fiktion ja faktan selkeä raja. Mutta Junttila (2012, 27) kirjoittaa, että on myös katsojan tehtävä tietää, että kulttuurinen tuote syntyy aina tulkinnasta ja valinnasta. Dokumentaarisessa työpajassa toiminta oli sekoitus fiktiota ja faktaa, mutta tärkeintä oli tiedostaa milloin käsitelimme todellista elämää, ja milloin draamallista maailmaa.

2.4 Tekijöiden ajatuksia

Dokumenttiteatteri tarjosi dokumentaarisen perustan työpajalle. Poimin Cheesemanilta haastattelujen tekemisen nauhurin avulla ja yksilön oman tarinan ainutlaatuisuuden. Anna Smithiltä poimin ulkoisten eleiden kopioimisen. Robin Soansilta poimin mediakriittisyyden. Les Watersin haastatteluohjeet toimivat itselläni kun tein haastatteluja.

Dokumenttiteatterin tekijät tarjoavat hyviä työskentelytapoja ja ohjenuoria. Niitä voidaan käyttää materiaalin käsittelyssä tai työskentelyssä. Luettelen seuraavaksi dokumenttiteatterin tekijöitä ja mielestäni heidän tärkeitä ajatuksia, jotka liittyvät dokumentaariseen työskentelyyn.

Pisactorin mukaan, ihmisellä on oikeus tulla muiden eteen ainoastaan silloin, kun hän paljasti haluaa kertoa jotain. (Junttila 2012, 57.) Piscactorin mukaan ei riitä, että ihminen on hyvä puhumaan, vaan puheella täytyy myös olla tärkeä sisältö.

Kun jäsenellä on autenttista materiaalia, Cheesemanin ajatukset editoimisesta kannattaa painaa mieleen. Cheeseman tekee kysymyksiä kuten, mikä on sallittua ja mikä ei. Milloin materiaaliin sekoittuu mielikuvitusta?

Anna Smithiltä ja Les Watersilta löytyvät ohjenuorat haastattelujen tekemiseen. Otin Robin Soansilta ohjenuoraksi sen, etten lähde työskentelemään, jos tiedän jo työni tuloksen. Soans käsittelee myös paljon mediaan liittyvää epäluottamusta, jonka nostin työpajassa myös esille. (Junttila 2012, 157–159.)

Steve Cosson kertoo, että *The Civilians* -ryhmän esitykset viestivät totuuden moninaisuudesta. (Junttila 2012, 286.) Tässä nousee esille se, ettei dokumenttiteatteri väitä puhuvansa täyttä totta. Ohjaajan tai ryhmän tulkinta vaikuttaa aina siihen kuinka todellisuus esitetään..

Dokumenttielokuvien puolella Aaltonen (2011, 20) kertoo, että dokumenttielokuvat esittävät elämän moniäänisesti, jatkuvasti muuttavana, jossa on näkökulmia ja erilaisia ääniä.

Tärkeitä journalistisia ohjeita tarjoaa journalistinen dokumenttiteatteri. Journalistisissa ohjeissa käsitellään esimerkiksi totuudenmukaisuutta, kriittistä ajattelua sekä haastateltavan oikeuksia. (Junttila 2012, 252–253.) Ohjeet ovat sovellettavissa alalla kuin alalla. Dokumenttiteatterin tekijöillä on erilaisia tapoja työskennellä, mutta mielestäni heillä on yhteistä pyrkimys moniäänisyyteen. Mielestäni tärkeintä ei ole nostaa esiin virheitä tai epäkohtia vaan pyrkiä näyttämään asioiden useat puolet ja erilaiset näkökulmat.

3 DOKUMENTAARINEN TYÖPAJA

Tässä luvussa avaan dokumentaarista työpajaa. Dokumentaarisessa työpajassa tutkin dokumentaarisuutta yhteisön työvälineenä. Alaluvuissa kerron työpajatoiminnasta ja tavoitteista. Nostan esille myös teemoja, jotka nousivat aineistosta, sekä kuinka niitä voitaisiin hyödyntää.

Joulukuussa 2014 otin sähköpostitse yhteyttä nuorisokeskus Villa Elbaan. Tein heille tarjouksen työpajasta, ja he olivat kiinnostuneet ottamaan sen vastaan. Tammikuun alussa neuvottelin sosiaalisen nuorisotyön koordinaattoriin kanssa. Työpaja pidettiin neljänä päivänä peräkkäin ja se oli kestoltaan 1,5 tuntia. Osa työpajaan osallistuneista oli media-assistentti opiskelijoita ja osa nuoriso- ja vapaa-ajan ohjaaja opiskelijoita. He suorittivat harjoittelua nuorisokeskus Villa Elbassa. Työpaja pidettiin nuorisokeskus Villa Elbassa, Lasselan rakennuksessa. Lassela on sosiaalisen nuorisotyön tila sekä Kokkolan kaupungin Pajakoulun opetustila. (Nuorisokeskus Villa Elba 2015.)

Autoetnografinen tutkimus soveltui työpajan tutkimusotteeksi koska olin itse mukana toiminnassa. Autoetnografiassa tutkijasta tulee osa yhteisöä. Autoetnografiassa tutkijan ääni sekä yhteisön jäsenten äänet luovat yhdessä moniäänisyyttä. Näin syntyy myös useita näkökulmia ja vaihteluita, jotka luovat fragmentaarisuutta. Autoetnografiseen tutkimusotteeseen liittyy se, että jouduin asettamaan omat kokemukseni ja tietoni kyseenalaistettavaksi, ja tuomaan oman henkilökohtaisuuteni muiden eteen. (Teatterikorkeakoulu 2015.) Kun henkilökohtainen asettuu rinnakkain jaetun kanssa, ja antautuu kriittisen keskustelun kohteeksi, sen rajallisuus paljastuu mutta myös sen ainutkertaisuus, haavoittuvuus ja koskettavuus antaa mahdollisuuden kokemusten jakamiselle ja yhteisen ymmärryksen luomiselle (Teatterikorkeakoulu 2015). Dokumentaarisessa työpajassa tutkimus painottui ryhmän jäsenten ja minun kokemusten jakamiseen ja ymmärtämiseen.

3.1 Työpajan perusta

Tässä luvussa avaan dokumentaarisen työpajan perustaa. Mistä osista dokumentaarinen työpaja rakentui? Mitä eri osia työpajassa hyödynnettiin? Kun työpajan pohja oli rakennettu, keskityttiin tutkimaan dokumentaarisuutta yhteisön työvälineenä. Työpajan perusta muodostui yhteisöteatterin, dokumenttiteatterin ja Devising -teatterin yhteistyöstä. Sovelsin näiden kolmen työskentelytapoja työpajatoiminnassa.

Dokumenttiteatteri tarjosi dokumentaarisen perustan työpajalle. Poimin Cheesemanilta haastattelujen tekemisen nauhurin avulla ja yksilön tarinan ainutlaatuisuuden. Anna Smitiltä poimin ulkoisten eleiden kopioimisen. Robin Soansilta poimin mediakriittisyyden. Les Watersin haastatteluohjeita käytin kun tein haastatteluja.

Yhteisöteatteri oli työpajassa toinen peruspilari. Yhteisöteatteri on yhteisön tekemää teatteria yhteisön arjesta, historiasta, kysymyksistä ja mielipiteistä. (Häkämies 2008, 111–116.) Yhteisöteatterin juuret kumpuavat yhteenkuuluvuudesta, kokoontumisesta kuuntelemaan yhteisön tarinoita ja identiteetin vahvistamisesta. (Häkämies 2008, 110.) Kuten Häkämies (2008, 110) kirjoittaa, esityksissä on ollut mahdollista tutkia vaikeuksia elämässä, pelkoja sekä toiveita draamallisilla keinoin. Yhteisöteatterissa koko yhteisöllä on omistajuus tuotokseen ja kaikki voivat osallistua esityksen rakentamiseen. Yhteisöteatterin esitykset saattavat perustua fiktion ja faktan sekoittumiseen. Tärkeintä on kuitenkin, että arjen tärkeät hetket saavat uuden arvon ja ne nostetaan kaikkien nähtäväksi ja koettavaksi. Yhteisön tarina muotoutuu muistiin perustuvista ja mielikuvituksen sekoittamista kertomuksista. (Häkämies 2008, 111.) Tärkeintä on kuitenkin prosessi ja osallistujien kulkema matka, jonka aikana osallistujilla on mahdollista kokea eletyt hetket ja muistot menneisyydestä, ja jakaa ne yhdessä jaetussa tilassa. Yhteisön historia käsitellään siinä todellisuudessa, jossa se on ollut. (Häkämies 2008, 116.)

Draamallisilla keinoin pystyimme tuomaan dokumentaarisuuteen uusia näkökulmia ja luomaan maailman, jossa pystyimme turvallisesti kokeilemaan asioita, joita ei normaalissa ympäristössä voida kokeilla. (Häkämies 2008, 112.) Dokumentaarisessa työpajassa teimme

draamallisia kohtauksia, jotka perustuivat osittain improvisaatioon. Kohtauksissa loimme ympäristön, jossa osallistujat pystyivät valinnoillaan kokeilemaan uusia asioita ja näyttämään uusia puolia itsestään.

Dokumentaarisen työpajan toiminta lähti liikkeelle Devising – teatterin tavoin. Työpaja-toiminta syntyi osallistujien omista kokemuksista, tarinoista ja mielenkiinnonkohteista. Devising -teatterissa seurataan ryhmän jäsenten omia ideoita, kuljetaan spontaanisti ideasta ideaan, tietämättä välttämättä mikä on lopputulos. (Oddey 1994, 1-7.) Oddey (1994, 19) kirjoittaa, että Devising -teatteri on hetkestä syntyvää teatteria, ja se tekee siitä vaikeasti dokumentoitavan. Dokumentaarinen työpaja oli myös hankala dokumentoida, vaikka käytössämme oli videokameroita ja äänityslaitteita. Valitsin Devising – teatterin koska se on nykyaikainen tapa tehdä teatteria. Minua kiinnosti Devising – teatterin tapa pystyä hyödyntämään teknologiaa ja ammentamaan materiaalit muista kuin näytelmäteksteistä. (Oddey 1994, 11–18.) Oddeyn mielestä olisi tärkeä oppia tallentamaan Devising -työskentelytapaa, mutta hän kyseenalaistaa ainutlaatuisen kokemuksen tallentamisen. (1994, 19.) Olen Oddeyn kanssa samaa mieltä siitä, että olisi tärkeä voida dokumentoida näitä teatterimuotoja. Oddey pelkää hetkessä syntyneen materiaalin muuttuvan joksikin toiseksi, koska tallennettuna se ei ole enää hetkessä syntynyttä. Mielestäni tallennettuna ihmisten äänet ja tarinat säilyttävät arvokkuutensa, mutta saattavat menettää tunteen kokemuksesta ja äänestä.

Augusto Boal kutsuu Forum-teatteria ”todellisuuden harjoitteluksi”. (Jackson A. 2002.) Dokumentaarinen työpaja soveltui hyvin osallistujille, koska he olivat tulevia media-assistentteja sekä nuoriso- ja vapaa-ajan ohjaajia. He kaikki toimivat alallaan vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa. Media-assistentti opiskelijat saivat uusia näkökulmia haastattelujen tekemiseen, ikään kuin Boalin ”todellisuuden harjoittelua”. Nuoriso- ja vapaa-ajan ohjaaja opiskelijat saivat käyttöönsä draamallisia työkaluja ihmisten kohtaamiseen ja tutustumiseen.

3.2 Tavoitteellista toimintaa

Seuraavaksi avaan työpajan toimintaa ja tavoitteita. Työpajan tavoitteena oli antaa osallistujille uusia työkaluja ja näkökulmia dokumentaarisen aineiston keräämisestä ja käyttämisestä. Kerron myös harjoitteista, jotka nousivat työpajassa tärkeiksi. Työpajassa pyrittiin keräämään materiaalia eri tavoin ja eri näkökulmista. Tärkeää oli pyrkiä moniäänisyyteen. Halusin osallistujien ymmärtävän, että kaikkien tarinat ovat tärkeitä ja ne ovat löydettävissä ympäristöstämme. Työpaja tarjosi osallistujille paikan ja hetken, jossa jakaa asioita ja tulla kuulluksi. Ryhmässä meillä oli myös mahdollisuus tutkia aiheita omasta arkielämästä.

Työpajan tärkeimmäksi työskentelymenetelmäksi nousi haastattelu. Haastatteluilla saatiin kerättyä materiaalia tutkimusta ja harjoitteita varten. Erilaisilla haastatteluilla saimme erilaisia näkökulmia haastattelujen tekemiseen. Loppukyselyssä (2015) yksi osallistuja oli kirjoittanut seuraavasti: ” Haastattelut oli myös hyvä keino tutustua ihmisiin, koska haastattelutilanne on aina normaalista poikkeava tilanne ja siinä voi oppia aivan uusia asioita vaikka tutustakin ihmisestä.”

Ennen jokaista työpajan alkua tein yksilöhaastattelut, eli haastattelin aina yhtä osallistujaa. Yksilöhaastattelussa oli tavoitteena tarkkailla tilanteita, jolloin haastateltava alkoi puhua ohi ”käsikirjoituksen”. Käytin haastatteluissa samoja kysymyksiä. Haastattelukysymykset olivat suuntaa antavia, esimerkiksi, mistä olet kotoisin, mitä opiskelet. Osallistujien kertomuksien mukaan tein lisäkysymyksiä. Yksilöhaastattelut äänitin nauhurilla ja osan litteroin kirjalliseen muotoon. Yhden osallistujan haastattelun nostin työpajassa ryhmän tutkittavaksi. Kyseisessä haastattelussa oli hetkiä, jolloin haastateltava alkoi puhua ohi ”käsikirjoituksen”. Haastattelua oli vaikea litteroida, koska haastateltava ei haastattelutilanteessa puhunut kokonaisilla lauseilla, ja hänen ajatuksensa saattoivat katketa kesken lauseen. (Marjakangas 2015.)

Asetin jokaiselle päivälle tavoitteet. Ensimmäisen päivän tavoitteena oli tutustuminen osallistujiin ja työtappoihin. Kävimme läpi dokumentaarisen työpajan säännöt, ja kerroin minkälaista toimintaa työpaja pitää sisällään. Päivän aikana osallistujat tutustuivat toisiinsa ja

draamallisiin harjoitteisiin. Osallistujat saivat esimerkiksi esitellä toisensa ja näyttää miimisesti heille tärkeitä hetkiä elämässä. Ensimmäisenä päivänä annoin osallistujille kotitehtävän, jossa osallistujien täytyi haastatella ihmisiä työpajan ulkopuolelta. (Marjakangas 2015.) Ensimmäisenä päivänä pyysin kaikkia osallistujia allekirjoittamaan kirjallisen sopimuksen, joka käsitteli muun muassa työpajan materiaalin käyttöä. Koko työpaja kuvattiin tai äänitettiin. Kirjallinen sopimus sisälsi myös sen, että video- tai äänimateriaalia tullaan käyttämään vain opinnäytetyössä ja mahdollisessa esityksessä. Myöhemmin esityksestä luovuttiin ja päädyin editoimaan ääniteoksen nimeltä *Perustuu tosi ääniin*. Käytin ääniteoksessa työpajasta kerättyjä äänimateriaaleja. Jaoin osallistujille alkukyselylomakkeen, jossa kysyin heidän koulutustaan, aiempaa kokemusta ilmaisu- ja teatteritoiminnasta, sekä kokemuksia kuvaamisesta. Kuvaaminen piti sisällään videoinnin, äänityksen ja valokuvaamisen. Näillä kyselylomakkeilla sain informaatiota heidän aiemmista ja nykyisistä kokemuksista ja ajatuksista.

Toisen päivän tavoitteena oli kerätä materiaalia ja soveltaa sitä. Aloitimme päivän tekemällä kopiointi -harjoitteita. Matkimme toistemme eleitä ja liikkeitä. Mia Pätsin kirjasta (2010) poimin sovellettavaksi harjoitteita, jotka kuuluvat brechtiläiseen näyttelijäntyön tekniikkaan. Kopiointi -harjoitteiden tarkoituksena ei ollut puhtaasti imitoida toisia ihmisiä. Tarkoituksena oli tutustua kopiointin kautta uusiin näkökulmiin kun tehdään haastatteluja. (Marjakangas 2015.) Yhdistimme toisten kopiointin haastattelujen rekonstruointiin.

Rekonstruointi eli uudelleen rakentaminen nousi yhdeksi tärkeäksi työmenetelmäksi. Rekonstruointi lähti alun perin liikkeelle Anna Smithin tavasta jäljitellä henkilöiden ulkoisia eleitä ja puhetapaa. Teimme osallistujien kanssa haastatteluja, jotka rekonstruointiin eli luotiin uudelleen. Tässä harjoitteessa yhdistyi haastattelemineen sekä haastateltavan eleiden kopiointi. Harjoitteessa oli haastattelutilanne, jossa kaksi osallistujaa haastatteli yhtä osallistujaa. Kaksi muuta osallistujaa tarkkailivat haastateltavaa henkilöä. Tarkkailijat loivat haastateltavasta omat muistikuvansa, vaikka tehtävänantoon ei kuulunut täydellisesti muistaa haastateltavan vastauksia. Loimme saman haastattelutilanteen uudelleen, mutta nyt tarkkailijat astuivat haastateltavan tilalle. Haastattelun uudelleen luomisessa tutustuttiin osallistujien tapoihin luoda muistikuvia. Ohjaajana minulle oli tärkeää kertoa osallistujille mihin harjoitteet pohjautuivat ja mistä materiaali on lähtöisin. Kerroin haastattelujen re-

konstruointien jälkeen sanasanaisen dokumenttiteatterin työskentelytavoista. (Marjakangas 2015.)

Mielipidejana - harjoitteen avulla saimme työpajaan ajankohtaista keskustelua. Halusin työpajassa nostaa esille median ja dokumenttielokuvat. Näistä aiheista halusin kuulla osallistujien mielipiteitä ja ajatuksia. Harjoitteessa luin osallistujille väittämiä, jotka liittyivät dokumenttaarisuuteen, mediaan ja kokemuksiin vaikuttamisesta. Osallistujien tehtävänä oli ilmaista mielipiteensä väittämää kohtaan. Huoneen toisessa päässä oli täysin samaa mieltä ja vastakkaisessa päässä täysin eri mieltä. Osallistujat saivat fyysisesti ilmaista mielipiteensä ”näkymättömällä” janalla. Tavoitteena oli näyttää osallistujille ryhmän jäsenten eri mielipiteitä ja antaa osallistujille tilaa ilmaista oma mielipiteensä. Harjoitteen aikana ja sen jälkeisestä keskustelusta nousi esille teemoja, kuten medianlukutaito, totuudenmukaisuus ja luotettavuus. (Marjakangas 2015.)

Kolmannen päivän tavoitteena oli syventyä materiaaliin. Purimme kotitehtävän, jossa osallistujat haastattelivat työpajan ulkopuolisia henkilöitä. Haastattelut nostivat esille nykytieteologian ihmeellisyyden. Yksi osallistuja oli haastattelut siskoaan, joka oli haastattelun aikana Espanjassa. Toinen osallistuja oli haastattelut internetin välityksellä ja kolmas oli haastatellut kasvotusten ääninauhurin avulla. Saimme erilaisia tapoja haastatella ihmisiä nykypäivänä. Teimme myös draamallisia kohtauksia, joiden aiheena olivat haastattelut. Draamallisessa kohtauksessa haastateltiin aina yhtä osallistujaa. Ehdotin jokaiselle osallistujalle aihetta, joka oli noussut esille heidän kertomuksistaan. Painotin sitä, että he saivat myös itse valita heille sopivan aiheen. Päätimme ryhmän kesken tilanteet, joissa haastattelut tapahtuisivat ja roolit muille osallistujille. Syvennymme myös jokaisen osallistujan omaan tarinaan kirjoitustehtävän avulla. He saivat esimerkiksi pohtia, mikä olisi heidän tarinansa nimi ja mitä elementtejä se sisältäisi. Osa osallistujista koki tarinansa sisältävän paljon kuvia matkustelemisesta. (Marjakangas 2015.)

Neljännän päivän tavoitteena oli sitoa materiaalit yhteen. Käsitelimme ryhmän kesken yhden yksilöhaastattelun, jonka olin litteroinut kirjalliseen muotoon. Tilanteessa yksi osallistuja luki ääneen haastattelua. Tämän jälkeen haastateltu osallistuja luki oman haastatte-

lunsa ääneen. Keskustelimme jälkepäin litteroitujen materiaalien yhdistelemisestä ja erilaisista tavoista yhdistellä haastatteluja. Osallistujat saivat myös jatkaa oman dokumenttinsa suunnittelua. Lopuksi keskustelimme dokumenteista ja työpajan toiminnasta. Viimeisenä päivänä jaoin osallistujille loppukyselyn. Loppukyselyllä halusin osallistujien antavan työpajasta palautetta. Loppukyselyssä (2015) osallistujilta kysyttiin, halusivatko he nimensä muutettavan. Kaikille osallistujille sopi, että heitä kutsutaan opinnäytetyössä etunimellä. Dokumenttiteatteriin ja teatteri-ilmaisun ohjaajan ammattiin kuuluu mielestäni ihmisen henkilökohtaisuuden käsittely kunnioituksella. Tuottajat Don Edkins ja Iikka Vehkalahti ovat verranneet tekijän ja katsojan välistä suhdetta rakkaussuhteeseen. Suhde voidaan tuhdota molemmissa yhtä helposti: ”Petät vain kerran ja luottamus on menetetty”(Aaltonen 2011, 16). Tämä pätee mielestäni työskentelyyn ihmisten kanssa, on se sitten yhteisöteatteria tai työpajatoimintaa.

3.3 Virheet ja onnistumiset

Tässä luvussa kerron ohjaajana tekemistäni virheistä ja onnistumisista dokumentaarisessa työpajassa. Nostan esille myös ohjaajalle tärkeitä tehtäviä.

Dokumentaarisessa työpajassa ei ollut tiukkaa suunnitelmaa. Olin valinnut jokaiselle päivälle harjoitteet, jotka veisivät toimintaa eteenpäin. Tärkeintä oli kuitenkin kuunnella ja tarttua osallistujien ideoihin ja heidän kertomiinsa kokemuksiin. Tehtäväni oli johdatella osallistujia heidän tarinoidensa äärelle ja samalla poimia aiheita, jotka kiinnostivat heitä. Annan seuraavaksi esimerkin aiheiden poimimisesta työpajassa. Yksi osallistuja ei työpajan alussa jakanut omia kokemuksiaan avoimesti. Päätelin ettei osallistuja kokenut tärkeäksi jakaa kokemuksiaan. Kolmantena päivänä huomasin, että kyseinen osallistuja piirsi intensiivisesti tehtävänantojen aikana. Kysyin häneltä hänen piirtämisestään, ja se osoittautui hänelle uudeksi ja mielenkiintoiseksi harrastukseksi. Tällä esimerkillä haluan nostaa esille kuinka tärkeää ohjaajalle on tarkkailla tilanteita ja kuunnella ihmisiä. On myös tärkeää tiedostaa, että joillekin ihmisille arjen hetket ovat tärkeitä. Kyseiselle osallistujalle oli

myös tärkeää yhteinen päivällinen perheen kanssa ja lopputyön tekeminen. (Marjakangas 2015.)

Loppukyselyn (2015) avulla sain palautetta työpajasta. Siinä tärkeimpiä kysymyksiä olivat: ”Mitä mielestäsi työpajassa pitäisi kehittää? Koetko saaneesi uusia työkaluja, näkökulmia tai ajatuksia dokumentaarista työpajasta?” Viimeisenä oli vapaa sana eli osallistuja sai jakaa kokemuksiaan tai antaa palautetta työpajasta. Suurin osa osallistujista oli samaa mieltä siitä, että 1,5 tuntia oli liian lyhyt aika. Uskon, että aikaan vaikutti myös virhe, jonka tein muutaman harjoitteen yhteydessä. Ohjaajana on tärkeää huomata, milloin jokin harjoite ei toimi osallistujien kanssa. Ohjaajana tein sen virheen, että asetin omat mielenkiinnon kohteeni muiden edelle. Omien kiinnostuksieni takia saatoimme jäädä liian pitkäksi aikaa johonkin harjoitteeseen. Mielestäni tällaiset hetket on tärkeä huomata. (Marjakangas 2015.)

Ihmisille sanat draama ja kohtaaminen voivat aiheuttaa jännitystä. Turvallinen ympäristö ja luottamus täytyy rakentaa, ennen kuin osallistujia voi pyytää esiintymään muiden edessä. Yksi työpajan osallistuja mainitsi loppukyselyssä (2015), että työpajan harjoitteiden avulla oli mahdollista astua ulos mukavuusalueelta. Tällä tavoin voimme oppia uutta myös itseltämme ja rohkaistua kokeilemaan uutta.

Dokumentaariset työpajat koostuvat yhdistelemisestä ja kokeilemisestä. Minulle ohjaajana oli tärkeää lähteä osallistujien kanssa kokeilemaan uusia asioita. Auktoriteettini ei mielestäni kärsinyt vaikka kerroin osallistujille olevani itse oppimassa myös uutta. Uskon, että työpajan kokeileva ilmapiiri laskee osallistujien rimaa osallistua.

3.4 Teemat esiin

Käsittelen tässä kappaleessa dokumentaarisen työpajan aineistosta nousseita teemoja. Kerroin myös, kuinka nämä teemat tulivat esille. Tutkimuksen aineisto kerättiin haastatteluilla, video – ja äänitysmateriaaleilla sekä pitämällä työpäiväkirjaa. Haastattelut koostuivat yksi-

löhaastatteluista, haastattelujen rekonstruoinneista sekä fiktiivisistä kohtauksista, joiden aiheena olivat haastattelut.

Valitsin aineiston analyysiä varten teema-analyysin, koska teema-analyysin menettelyt sopivat laajaan ja moninaiseen aineistoon. Teema-analyysiin kuuluu aiheiden ja teemojen nostaminen esille aineistosta. Loppuvaiheessa teemoja voidaan alkaa tulkitsemaan. Ensin tutustutaan aineistoon, jonka jälkeen nostetaan esille teemoja ja avainsanoja. Lopuksi teemoista siirrytään tulkintaan, jossa pyritään luomaan kokonaisuuksia ja merkityksiä. (Teatterikorkeakoulu 2015.) Tutustuin aineistoon lukemalla työpäiväkirjaa sekä katsomalla ja kuuntelemalla video- ja äänimateriaalia. Pyrin rajaamaan teemojen laajuutta nostamalla esille niiden yhteyden dokumentaarisuuteen.

Nostan seuraavaksi esille, minkälaisessa yhteydessä teemat nousivat esille. Osa teemoista nousi esille harjoitteiden ja työskentelyn aikana, ja osa aineistoa jäseneltäessä.

Ihmisen äänen vaikuttaminen autenttisuuden tunteeseen nousi esille kotitehtävässä, jossa osallistujien täytyi haastatella jotain ihmistä työpajan ulkopuolella. Tehtävästä nousi myös esille teema luotettavuudesta. Kerron seuraavaksi yhden osallistujan haastattelusta. Moona oli haastatellut siskoaan WhatsApp:n kautta. Sisko oli haastattelun aikana Espanjassa. Moona lähetti tekstiviestillä kysymykset siskolleen, joka äänitti vastaukset, ja lähetti ne takaisin. Kuuntelimme äänitetyt vastaukset ryhmän kesken. Pystyimme kaikki kuulemaan siskon äänen. (Haastattelu 2015.) Ensimmäinen huomio oli se, että siskon äänessä oli samankaltaisuuksia kuin Moonan äänessä. Haastattelusta nousi tärkeäksi se että pystyimme kuulemaan vastaukset. Koimme materiaalin autenttiseksi, koska meillä oli todisteena ihmisen ääni. Mutta huomio siitä, että siskon ääni kuulosti samalta kuin Moonan oma ääni, toi kysymyksen luottamuksesta. Mistä voimme olla varmoja, ettei se ollut Moona itse? Mikä kertoo meille äänityksen olevan luotettava? Päädyimme siihen, että kokemus autenttisuudesta lujittuu kun pystymme kuulemaan tai näkemään todisteita. Junttila (2010, 95) on kirjoittanut, ettei nykypäivänä autenttisuuteen suhtauduta kauhean vakavasti. Florian Malzacher toteaa, että ”autenttisuus on vain tunne” (Junttila 2010, 95). Mielestäni tunnetta voidaan käyttää työkaluna kun käsitellään autenttista materiaalia.

Yksilöhaastattelut (2015) äänitin nauhurilla ja litteroin osan niistä kirjalliseen muotoon. Yhden osallistujan, Juhon, haastattelun nostin työpajassa ryhmän tutkittavaksi. Juhon haastattelussa oli hetkiä, jolloin Juho alkoi puhua ohi ”käsikirjoituksen”. Kysyin Juholta oletko koskaan ollut lähellä kuolemaa. Hän kertoi tarinan siitä, kuinka hän oli ollut Etelä-Amerikassa matkustelemassa ja oli kokenut hetken, jolloin hän oli ajatellut lopun olevan lähellä. Hän kertoi tapahtumista ja kokemuksistaan elävästi. Haastattelua oli vaikea litteroida, koska hän ei haastattelutilanteessa puhunut kokonaisilla lauseilla ja hänen ajatuksensa saattoivat katketa kesken lauseen. Annoin Juhon tarkistaa kirjallisen aineiston ennen kuin nostin sen ryhmän kesken tutkittavaksi. Mielestäni oli tärkeää, etten ollut muokannut hänen tarinaansa. Harjoitteen aluksi toinen osallistuja luki ääneen Juhon kertomuksen. Se oli kangertelevaa, hidasta, ja oli vaikea ymmärtää mistä tarinassa oli kyse. Seuraavaksi Juho sai lukea oman kertomuksensa. Hän kangerteli lukiessa tekstiä ja juuttui sanoihin. Vaikka kertomus oli Juhon itse puhumia sanoja, kirjallinen aineisto ei luonut uudelleen samaa kokemusta kuin haastattelutilanteessa. Huomasimme että haastattelun litterointi kirjalliseen muotoon oli vienyt Juhon äänen kertomuksesta. Huomasimme harjoitteessa kuinka tärkeä ihmisen ääni on, ja kuinka äänen avulla välittyy kokemus ja tunne. (Marjakangas 2015.)

Halusin mielipidejana - harjoitteella tuoda työpajaan ajankohtaisia aiheita koska elämme nykypäivänä digitaalisessa ja medioituneessa kulttuurissa. Väittämät mediasta ja dokumenttielokuvista toivat keskusteluun teemoja kuten, totuudenmukaisuus, luotettavuus, mediakriittisyys ja medianlukutaito. Mielipidejana - harjoitteen jälkeinen keskustelu nosti esille sen, kuinka osallistujilla on hyvin kriittinen tapa lukea ja katsoa mediaa. Keskustelussa nousi myös esille uutisten otsikoinnit. (Marjakangas 2015.) Mielestäni on tärkeää nykypäivänä omata medianlukutaitoja. Elämme informaatiotulvan aikaa, ja mielestäni on tärkeää pystyä tunnistamaan epäluotettava ja luotettava informaatio.

Käytin työpajassa Les Watersin haastattelua, jossa on useampi haastattelija. (Junttila 2012, 298.) Waters oli kiinnostunut haastattelijan luomista muistikuvista. (Junttila 2012, 298.) Harjoitteessa oli haastattelutilanne, jossa kaksi osallistujaa haastatteli yhtä osallistujaa.

Kaksi muuta osallistujaa tarkkailivat haastateltavaa henkilöä. Tarkkailijat loivat haastateltavan eleistä omat muistikuvansa. Osallistujien tehtävänä ei ollut täydellisesti muistaa haastateltavan vastauksia. Kun sama haastattelutilanne luotiin uudelleen, tarkkailijat astuivat haastateltavan tilalle. Haastattelutekniikka paljasti, että ihmiset luovat muistikuvia eri tavalla. Saimme kaksi eri versiota haastateltavasta, jotka täydensivät toisiaan. (Marjankangas 2015.) Mielestäni ihmisten luomia muistikuvia voidaan hyödyntää yhteisöjen kanssa työskennellessä. Ihmisten erilaisilla tavoilla luoda muistikuvia voidaan luoda uudelleen erilaisia tapahtumia yhteisöjen historiasta.

3.4 Teemoista tulkinnaksi

Aiemmassa kappaleessa nostin esille työpajan aineistosta nousseita teemoja. Teemoja olivat totuudenmukaisuus, medianlukutaito, mediakriittisyys, ihmisen ääni autenttisuuden kriteerinä, muistikuvien muotoutuminen, luotettavuus sekä äänen vaikutus kokemuksen ja tunteen välittymiseen. Tässä kappaleessa tulkitsen teemoja ja kerron, kuinka niitä voidaan hyödyntää dokumentaarisisessa työskentelyssä.

Työpajassa annettiin osallistujille kotitehtävä, jossa osallistujien täytyi haastatella ihmisiä työpajan ulkopuolelta. Saimme haastatteluja, jotka oli tehty kolmella eri tavalla. Yksi haastattelu oli tehty kasvotusten, toinen Facebook:n kautta ja kolmas WhatsApp:n kautta. Kahdessa haastattelussa pystyimme kuulemaan haastateltavan äänen. Kolmannesta haastattelusta meillä oli ainoastaan kirjallinen materiaali. Teimme päätelmän, että kokemus autenttisuudesta lujittuu kun pystymme kuulemaan tai näkemään todisteita. Tästä päätelmästä voin nostaa esille juuri äänen korostumisen autenttisuuden kriteerinä. Huomasimme työpajassa, että äänen avulla välittyi myös kokemus ja tunne. Olen samaa mieltä Florian Malzacherin kanssa siitä, että autenttisuus saattaa perustua suurilta osin tunteeseen. (Junttila 2010, 95.) Mielestäni tunne on ohjaajan tai ryhmän tärkein työkalu. Sen avulla voidaan kysyä esimerkiksi: Tuntuuko tämä oikealta? Tuntuuko aineisto autenttiselta? Tuntuuko siltä, että aineistoa on muokattu liikaa?

Dokumentaarisessa työpajassa mielipidejana - harjoitteen jälkeinen keskustelu auttoi syventymään ajankohtaisiin aiheisiin. Mielipidejana - harjoitteen jälkeinen keskustelu nosti aiheeksi muun muassa uutisten otsikoinnit. Osallistujien mielestä uutisten otsikoinnit saattavat joskus olla harhaanjohtavia tai kärjistettyjä. Mielestäni nykyään mediaan liittyy epäluottamusta. Nyky-yhteiskunnassa medioitunut kulttuuri tuo myös esille epäluottamuksen kulttuurin. Mielestäni olisi tärkeää pohtia ja tutkia ihmisten kanssa luottamuksen ja epäluottamuksen teemaa nyky-yhteiskunnassa. Mihin ihmiset luottavat? Minkä he kokevat epäluotettavaksi? Esille nousivat myös teemat medianlukutaito ja mediakriittisyys. Mielestäni kumpikin nousevat tärkeiksi taidoiksi koska nykypäivänä suurin osa informaatiosta on internetissä.

Rekonstruoimalla haastattelutilanteita pääsimme näkemään kuinka ihminen luo muistikuvia, ja minkälaisia asioita kukin osallistuja poimi muistettavaksi. Mielestäni on tärkeä tiedostaa, ettei ihmisiltä voida vaatia täydellistä imitointia, koska täydellistä kopiota on mahdotonta tehdä. Mielestäni on tärkeää tiedostaa, että ihminen itsessään on jo muisti ja muistiin liittyy myös kokemus. Yhteisöjen tarinat perustuvat todellisiin tapahtumiin, mutta niiden mukaan voi myös sekoittua mielikuvitusta. Autenttista materiaalia käsiteltäessä täytyy olla hereillä, ja huomata ne kohdat kun mukaan alkaa sekoittua mielikuvitusta. (Junttila 2012, 92–93.) Tärkeintä on muistaa, että kyseessä on oikeiden ihmisten tarinat ja kokemukset. Meillä on nykypäivänä käytössä melkein ääretön määrä tallennustekniikkaa, joten sitä hyödyntäen, voitaisiin tallentaa yhteisöjen historiaa ja muistoja.

Yksilöhaastatteluja litteroidessa kohtasin teemoja, kuten totuudenmukaisuus ja luotettavuus. Ymmärsin litteroinnista, että editoijalla on valtaa muuttaa aineistoa. Editoiija voi esimerkiksi editoida haastattelun kuulostamaan ja näyttämään siltä kuin itse haluaa. Mielestäni tärkeintä olisi välttää tulkinnan vaikutusta materiaaliin. Editoidessa voidaan käyttää kysymyksiä, kuten onko tämä sallittua? Mihin aineistolla pyritään? Mielestäni emme voi koskaan vaikuttaa tallennetun materiaalin muuttumiseen, mutta voimme kunnioittaa ja käsitellä materiaalia totuudenmukaisesti. Dokumenttiteatteri ei väitä puhuvansa täyttä totta, mutta se kykenee säilyttämään dokumentaarisen arvonsa olemalla moniäänistä.

Mielestäni teemat liittyvät dokumentaarisuuteen ja dokumentaarisen aineiston työstämiseen. Ohjaajan tai ryhmän tulisi osata tulkita aineistoa, riippuen siitä mihin aineistolla pyritään. Dokumentaarista materiaalista tulisi pystyä tunnistamaan luotettava materiaali, ja kohdat, jolloin mielikuvitus sekoittuu materiaaliin. Dokumentaarisilla työskentelymenetelmillä voidaan ottaa kantaa yhteiskunnallisiin ja poliittisiin asioihin, silloin tekijältä tai tekijöiltä vaaditaan mielestäni taitoja lukea kriittisesti materiaalia. Dokumentaarisessa työpajassa otimme kantaa median totuudenmukaisuuteen ja uutisointiin.

Silminnäkijyys on nykypäivänä myös mediassa hallitseva koodi: tiedon välittäjän ei haluta vääntelevän todellisuutta. Suuri osa kansalaisista ei luota poliittikkoihin tai toimittajiin, sen sijaan yksilön omakohtainen todistus tuntuu luotettavalta. (Junttila 2012, 25.)

Kun käsitellään mediaa tai mediasta kerättyä materiaalia, olisi mediakriittisyydestä ja medianlukutaidoista hyötyä. Mielestäni painopisteen ei pitäisi olla virheiden etsimisessä tai yhden totuuden toittamisessa vaan täytyisi pyrkiä moniäänisyyteen ja erilaisiin näkökulmiin.

3.5 Ääniteos

Ääniteos sai alkunsa äänen teemasta, joka nousi esille työpajan aineistosta. Huomasimme työpajassa kuinka kuulemamme ääni vaikuttaa tunteeseen autenttisuudesta. Sen vuoksi halusin tehdä teeman pohjalta ääniteoksen nimeltä *Perustuu tosi ääniin*.

Kimmo Modig (2010, 57) on pohtinut kuinka tilan kokemus tallentuu kun ääntä nauhoitetaan. Voiko kokemuksen siirtää vain äänittämällä? Dokumentaarisessa työpajassa huomasimme, että haastateltavan kokemus ja ääni katosi kun yksilöhaastattelut litteroitiin kirjalliseen muotoon. Ääniteoksessa halusin tuoda esille äänen ja kokemuksen yhdistelmän. Tärkeää on tiedostaa, että ihmiset kokevat ääniä eri tavalla.

Syy siihen, miksi päädyin tekemään ääniteoksen, oli Gorki Glaser-Mullerin kappale kirjassa *Korville piirretyt kuvat*. Hänen kirjoituksena herätti minut pohtimaan äänen tärkeyttä ja sitä, kuinka ääni vaikuttaa tunteeseemme autenttisuudesta.

Äänellä on ominaisuus, jota kuva ei voi koskaan edes uneksia saavuttavansa. Kutsun sitä *totuusarvoksi*. Todellinen on tärkeää. Silmää on helpompaa huijaita kuin korvaa. Tiettyjä ääniä ei pysty sulkemaan pois mielestään, eikä niitä voi ymmärtää väärin. (Glaser-Muller 2011, 48–49.)

Huomasimme dokumentaarisessa työpajassa, että ääninauhuri poimi koko ympäröivän äänimaailman, jopa alakerrasta kuuluvan pianon soiton ja ulko-oven kolauksen. Ääninauhuria ei voida verrata ihmisen kuuloon, mutta verrattaessa videota ja ääntä, ääni voi olla monimuotoisempi kuin video.

Modigin (2010, 58) mukaan kokemusta ei voida tarkalleen saada uudelleen rekonstruoitua, mutta äänite voi heijastella kokemusta ja havaintoja. Ääniteoksen lähtökohtana on heijastella havaintojani, mutta myös tuoda esille kysymys: mitä äänet meille kertovat? Ääniteos on editoitu minun kokemukseni ja havaintojeni pohjalta.

Mielipidejana – harjoitteessa luin osallistujille väittämiä, joihin he saivat ottaa kantaa. Yksi väittäjä oli: ”Perustuu tosi tarinaan tarkoittaa sitä, että elokuva on täysin todellisuuteen perustuva.” Osallistajat olivat melkein yhtä mieltä siitä, että tarina saattaa olla tositapahumiin perustuva, mutta kuvaustapa ja tulkinta vaikuttavat siihen kuinka elokuva näyttäytyy. (Marjakangas 2015.)

Yksilöhaastattelujen litterointi paljasti sen kuinka ainutlaatuinen ihmisääni on. Litteroinnin aikana kuuntelin haastattelut uudelleen ja uudelleen, ja joka kerta löysin ihmisen äänestä uusia puolia. Kuten Anna Smith sanoi, kieli on pääsy identiteettiin. (Junttila 2012, 115.) Kun kuuntelin haastateltavan ääntä toistuvasti, opin haastateltavan tapaa puhua. Oli tärkeää tuoda ääniteoksessa esille työpajaan osallistuneiden ääni, myös niiden, jotka eivät fyysisesti olleet työpajassa. Ääniteoksessa tulee myös esille aiheita, joita käsitelimme työpajassa.

Editoidessa ääniteosta vastaan tuli eettisiä ongelmia. Aaltonen kirjoittaa dokumenttielokuvien leikkaamisvaiheessa syntyvistä eettisistä ongelmista. Missä on hyväksyttävän muokkaamisen ja tulkinnan ja toisaalta valehtelun, huijaamisen ja harhaan johtamisen välinen raja? (Aaltonen 2011, 332). Mielestäni on tärkeää muistaa kunnioittaa ihmisiä ja materiaalia.

Ääniteoksessa ei ole selkeää juonta, mutta äänipalasista pystyy löytämään teemoja ihmisyydestä. Ääniteos on minun tulkintaani, ja olen pyrkinyt käsittelemään materiaalia kunnioituksella. Ääniteoksessa on myös työpajan ulkopuolelta otettuja ääniä, jotka olen itse kerännyt. Ääniteos on kuunneltavissa seuraavassa osoitteessa:

<https://www.dropbox.com/s/wk1vqxsdqigh75d/perustuutosi%C3%A4%C3%A4niin2.mp4?dl=0>

4 POHDINTA

Alaluvuissa pyrin tiivistämään dokumentaarisuuden yhteisön työvälineenä sekä dokumentaarisuutta osana teatteri-ilmaisun ohjaajan ammattikenttää. Nostan myös esille omaa oppimistani dokumentaarisesta työskentelystä. Pyrin luvuissa vastaamaan tutkimuskysymykseeni, kuinka dokumentaarisuutta voidaan hyödyntää yhteisön työvälineenä.

4.1 Dokumentaarisuus yhteisön työvälineenä

Dokumenttiteatterissa on paljon samankaltaisuuksia kuin yhteisöteatterissa. Junttila (2012, 15) väittää, ettei dokumenttiteatteri ole yhteisöteatteria, mutta mielestäni dokumentaarisuutta voidaan käyttää työvälineenä. Dokumentaarisuutta voidaan käyttää kun halutaan vahvistaa yhteisön identiteettiä. Jakamalla yhteisön jäsenten tarinoita, syntyy myös yhteinen kokemus, joka voi lujittaa yhteisön identiteettiä. Dokumentaarisilla työskentelymenetelmillä voidaan tuoda ihmisten äänet kuulluksi, esimerkiksi jakamalla niitä sosiaalisessa mediassa.

Dokumentaarinen työskentely voi olla esitykseen johtavaa tai ryhmän kanssa tehtävää tutkimusta. Lähtökohtina voi olla mikä vain. Mielestäni ihmisten ja yhteisöjen muistikuvia voidaan käyttää materiaalina. Ihminen on kokonaisuudessaan muisti, joka varastoi tapahtumia, tunteita ja kokemuksia koko elämän ajan. Dokumentaarisilla materiaaleilla voidaan näyttää ihmisiä ja paikkoja yhteisöjen historiasta. Työpajan ulkopuolisten ihmisten haastattelut toivat työpajan sisälle ihmisiä, jotka eivät siellä olleet, ja joita emme tunteneet. Draamallisin ja dokumentaarisin työskentelymenetelmin voidaan tuoda näkyväksi abstrakteja asioita. Ääniteoksessa nostan esille inhimillisyyden teeman.

Haastatteluja voidaan hyödyntää kun kerätään ensikäden aineistoa yhteisöstä. Nykypäivänä aineistoa voidaan myös löytää internetistä ja sosiaalisesta mediasta, mutta silloin tekijöiltä

vaaditaan mediakriittisyyttä ja medianlukutaitoa. Aineistoa kohtaan täytyy osata olla kriittinen. Dokumentaarisiin menetelmin voidaan ottaa kantaa yhteiskunnallisiin tapahtumiin, joilla on vaikutusta yhteisöön. Katsojille voidaan näyttää esimerkiksi, miten koulujen tai synnytyssalien lakkautukset vaikuttavat oikeiden ihmisten elämään. Mielestäni on tärkeää pyrkiä katsomaan lähiympäristöön.

Dokumentaarisuus sopii mielestäni nykypäivän muuttuvan kulttuurin tarpeisiin tehdä teatteria. Koska nykypäivänä ihmisten välinen vuorovaikutus on siirtynyt sosiaaliseen mediaan ja internetiin, olisi tärkeä pystyä palaamaan aitojen kohtaamisten äärelle. Dokumentaarissessa työpajassa oli tärkeä kohdata ihmiset määrittelemättä heitä itsemme kautta. Uudenlainen kulttuuri saattaa mielestäni viedä meidät yksipuoliseen monologisuuteen, jossa määrittelemme ympäröivät ihmiset sen kautta mitä me hyödyimme heistä.

Mielestäni olisi tärkeää hyödyntää teknologian tarjoamia välineitä. Videoilla, äänitteillä ja valokuvilla voidaan tuoda paikkoja ja ihmisiä nähtäväksi ja kuultavaksi. Työpajassa osallistujat saivat kotitehtävän, jossa heidän tehtävänä oli haastatella työpajan ulkopuolisia ihmisiä. Huomasimme että hyödyntämällä teknologiaa ja sosiaalista mediaa, pystymme tuomaan ihmisten äänet kaukaakin kuultavaksi. Mielestäni olisi tärkeää löytää tasapaino, jos käytetään erilaisia tallennuksen välineitä. Kokeilemalla voidaan löytää tallennusväline joka tukee työskentelyä, ja johon voidaan luottaa. Mielestäni on tärkeää muistaa, että teknologia vaikuttaa myös materiaaliin. Tai jos äänite on kopio, se on sitä säröisellä ja vääristyneellä tavalla: jo pelkästään käytössä oleva teknologia ja äänitystekniikka sekä lopuksi äänentoisto määrittää mitä ja miten kuulemme (Modig 2010, 58).

En suosittele keskittymään siihen onko työskentely puhtaasti dokumentaarista. Dokumentaarisen työpajan työskentely oli sekoitus dokumentaarista sekä draamallista työskentelytapaa. Mielestäni tärkeintä on kuunnella ihmisiä, ja tavoitella moniäänisyyttä.

4.2 Dokumentaarisuus teatteri-ilmaisun ohjaajan työvälineenä

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on laajentaa teatteri-ilmaisun ohjaajan ammattikenttää. Opinnäytetyö soveltuu teatteri-ilmaisun ohjaajille, mutta myös muiden alojen ammattilaisille. Mielestäni teatteri-ilmaisun ohjaajan työkenttä laajenee koska ihmisten välinen vuorovaikutus muuttuu. Mielestäni ammattitaidon täytyy kehittyä muuttuvan kulttuurin ohessa. Ammattilaisena täytyy pystyä päivittämään työvälineitä nykypäivän tarpeita varten.

Onko tekijän välittämä kerronnallinen todellisuus kaikkitietävä vai paremmin tarkkaileva ja tutkiva? Onko esityksen kerronta ja rakenne sellainen, että tekijä vastaa kaikkiin esitettyihin kysymyksiin vai haluaako hän ilmaista epäroivampaa suhtautumista ”tietämiseen”? (Junttila 2012, 334.)

Junttilan sitaattia käytän kuvailemaan opinnäytetyötä. Opinnäytetyön tarkoitus ei ole vastata kysymyksiin eikä kertoa yhtä ainoaa totuutta dokumentaarisesta työskentelystä. Opinnäytetyön on enemmänkin tutkiva ja rohkaiseva. Opinnäytetyön tarkoitus on rohkaista keillemaan uutta ja tutkimaan ympäristöämme. Tärkeää on osata kyseenalaistaa oikealla hetkellä ja reflektoida.

Yhtenä mediakulttuurin ongelmana on pidetty läpinäkyvyysongelmaa eli sitä, että on yhä vaikeampi nähdä niitä tapoja, joilla media muokkaa kokemusta ja identiteettiä. Yhtenä vastauksena ongelmaan on pyrkimys valjastaa mediateknologiaa oman ilmaisun, ajattelun ja toiminnan välineeksi (Kupiainen & Sintonen 2009, 21.)

Mielestäni on tärkeää tiedostaa teatteri-ilmaisun ohjaajana, että elämme muuttuvassa maailmassa, jossa termit yhteisöllisyys ja yksilö ovat muuttumassa. Koin tärkeäksi tutkia dokumentaarisuutta yhteisön työvälineenä, koska dokumenttiteatteri tarjoaa uuden teatterin tekemisen muodon, jossa voimme palata yhteisöllisyyden merkitykseen. Kamerasta on tullut kynä, joka on jokaisen kirjoitustaitoisen käytössä. Näin saamme puheenvuoroja, jotka muuten jäisivät kuulematta (Aaltonen 2011, 33). Mediateknologia tarjoaa meille välineitä ilmaista itseämme. Internet ja sosiaalinen media antavat mahdollisuuden osallistua ja saada äänensä kuulluksi. Pystymme näissä maailmoissa jakamaan kuvia, kirjoituksia ja

ääntä. (Kupiainen & Sintonen 2009, 21.) Junttila (2010, 94) puhuu myös henkilökohtaisuuden korostumisesta verkossa. Esimerkiksi blogit ja Twitter tarjoavat ihmisille mahdollisuuden kannanottoon. Digitaalisessa kulttuurissa meillä on käytössä erilaisia välineitä kommunikoida ja osallistua uudella tavalla. (Kupiainen & Sintonen 2009, 21.)

Kuinka voimme hyödyntää dokumentaarisuutta? Tärkeintä on löytää sopivat työskentelymenetelmät. Dokumentaarinen työpaja oli intensiivityöpaja, joka kesti neljä päivää. Koska työpaja oli kestoaltaan lyhyt, oli tärkeää asettaa jokaiselle päivälle tavoitteet. Osallistujien aktiivisuus vaikutti toiminnan etenemiseen. Tärkeää oli suunnitella myös harjoitteita, jotka veivät toimintaa eteenpäin. Mielestäni työskentely voi lähteä kokeilun asteelta, kunhan myös ryhmä tietää sen. Työpajassa kerroin osallistujille, että pyrimme kokeilemaan uusia työskentelymenetelmiä. Dokumentaarista työpajasta opin, että uudenlainen työskentelytapa vaatii aikaa ja tilaa. Kokeilemiselle täytyy antaa tilaa, koska tilanteissa ohjaajalta vaaditaan ympäristön aistimista. Osallistujia täytyy havainnoida ja kuunnella, jotta voi huomata tilanteet, jolloin työskentely ei etene tai harjoitteet eivät toimi. Ohjaajana opin, että on tärkeää työskennellä sydämellä, mutta omat mielenkiinnon kohteet eivät saisi vaikuttaa negatiivisesti työskentelyyn.

Junttilan pro gradu -tutkielmasta (2010, 96) poimin australialaisen Kate Gaulian lausituksen, joka mielestäni sopii dokumentaariseen työskentelyyn yhteisöissä: ”Kun meistä tuntuu, että olemme hukassa suuressa maailmassa, haluamme palata pienten asioiden äärelle, perusasioihin, oman yhteisömme tarinoihin”. Mielestäni dokumentaarisuudessa yhdistyvät nämä kaksi ääripäätä, globalisoituva maailma ja yhteisön tarinat. Dokumentaarisuuden avulla voidaan näyttää, minkälaisessa maailmassa me elämme, puhtaasti ja peittelemättä. Muuttuvan kulttuurin ja kehittyvän teknologian ei pitäisi olla etäännyttävä tekijä vaan työvälineemme matkalla takaisin juurillemme.

LÄHTEET

Kirjallisuus

Aaltonen, J. 2011. Seikkailu Todellisuuteen. dokumenttielokuvan tekijän opas. Helsinki: LIKE kustannus Oy

Boal, A. 2002. Games for Actors and Non-Actors. Second edition. London: Routledge.

Glaser-Muller, G., Aro, E. & Viljanen, M. (toim.) 2011. Sokea vai kuuro? Korville piirretyt kuvat. Kirjoituksia kuunnelmasta ja äänitaiteesta. Helsinki: LIKE Kustannus Oy

Häkämies, A., Korhonen, P. & Airaksinen, R. (toim.) 2008. Maanvaalijoiden tarinoita-yhteisöteatteria maanviljelijöiden tarpeisiin. Hyvä hankaus - teatterilähtöiset menetelmät oppimisen ja osallisuuden mahdollisuuksina. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja nro 38. Helsinki: Draamatyö.

Jackson, A., Boal, A. 2002. Esipuhe. Games for Actors and Non-Actors. Second edition. London: Routledge.

Junttila, J. 2012. Dokumenttiteatterin Uusi Aalto. Helsinki: LIKE Kustannus Oy

Kuparinen, S., Ruuskanen, A. (toim.) 2010. Nimet esiin - teatteria dokumenteista. Nykyteatterikirja. 2000-luvun alun uusi skene. Teatterikorkeakoulu. Helsinki: LIKE Kustannus Oy

Kupiainen R. & Sintonen S. 2009. Medialukutaidot, osallisuus, mediakasvatus. Helsinki: Yliopistokustannus Oy

Modig, K., Ruuskanen, A. (toim.) 2010. Äänen strategioita nykyteatterissa. Nykyteatterikirja. 2000-luvun alun uusi skene. Teatterikorkeakoulu. Helsinki: LIKE Kustannus Oy.

Oddey, A. 1994. Devising Theatre. A practical and theoretical handbook. London: Routledge

Pätsi, M. 2010. Näyttelijän Tekniikoita. Helsinki: BTJ Finland Oy

Ventola M-R. & Renlund M. (toim.) 2005. Käytäntöjä. Draamaa ja teatteria yhteisöissä. Helsinki: Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia

Sähköinen julkaisu:

Junttila, J. 2010. Dokumentaarinen teatteri 2000-luvulla - Teatterin ja draaman tutkimuksen pro gradu – tutkielma. Tampereen Yliopisto. Luettu 15.2.2015

Myllymäki, S. 2012. Ihon alle - dokumentista lihaksi. Dokumentaarinen esitys TIO:n työkaluna. Metropolia. Luettu 12.2.2015.

Nuorisokeskus Villa Elban kotisivut. Saatavissa: www.villaelba.fi Luettu 8.3.2015.

Teatterikorkeakoulu. Minäkö tutkija? Johdanto laadulliseen/postpositivistiseen tutkimukseen. Saatavissa: <http://www.xip.fi/tutkija/index.htm> Luettu 9.3.2015.

Julkaisemattomat lähteet:

Alkukysely.2015. Kokkola

Juhon yksilöhaastattelu.2015.Kokkola. Litteroitu 29.1.2015

Kotitehtävä. Haastattelut. Tekijöinä dokumentaariseen työpajaan osallistuneet. Kokkola

Loppukysely. 2015. Kokkola

Marjakangas, M. 2015. Työpäiväkirja. Kokkola

Yksilöhaastattelut. 2015. Dokumentaarinen työpaja. Kokkola